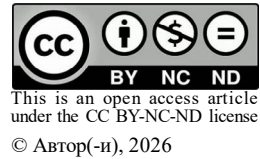

Олександр КАЛКО

аспірант кафедри історії України Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна
e-mail: olexandralko@ukr.net

Привласнення української історії при формуванні військово–морських традицій у сучасній Росії

Анотація. У статті розглянуто процес привласнення української морської історії у формуванні сучасного російського міфу про себе як морську державу з давніми військово–морськими традиціями та легітимізацію територіальних претензій, з одночасним запереченням права України на окрему історичну тяглість і державність. **Мета** статті полягає у розвінчанні міфу про Росію як морську державу, деконструкції російських історичних наративів, які спрямовані не на науковий пошук, а на міфологізацію минулого з метою політичної мобілізації та обґрунтування експансіоністських дій, включно з військовою агресією. **Наукова новизна.** Досліджено процес системної апропріації української морської спадщини російською історіографією, яка виконувала функцію ідеологічного обґрунтування експансії та підризу історичної суб'єктності України. **Висновки.** Досліджена трансформація парадигми російської історіографії має чітко виражену ідеологічну функцію. По-перше, вони спрямовані на створення імперського міфу, який утверджує образ Росії як споконвічної морської держави, спадкоємиці Київської Русі, з глибокими військово–морськими традиціями. По-друге, цей міф слугує виправданню агресивної політики – легітимізації територіальних претензій, зокрема, щодо Криму, та запереченню права України на окрему історичну тяглість і державність. Отже, йдеться не про академічні суперечки, а про цілеспрямовану політику історичного привласнення. Росія використовує українську військово–морську спадщину – від морської активності Київської Русі до героїки козацьких флотилій – як інструмент гібридної війни, де історія перетворюється на поле бою. Традиції флоту стали ключовим елементом імперського міфу про Росію як морську державу. Розвінчання цього міфу означає повернення до історичної реальності – до Московії як континентального князівства, позбавленого морської ідентичності.

Ключові слова: військово–морські традиції, історичні міфи, трансформація парадигми російської історіографії, привласнення української морської спадщини, легітимізація територіальних претензій, козацькі морські походи.

Oleksandr KALKO

Postgraduate Student of Department of History of Ukraine, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
Cherkasy, Ukraine, ORCID <https://orcid.org/0009-0006-7251-3923>, e-mail: olexandralko@ukr.net

APPROPRIATION OF UKRAINIAN HISTORY IN THE FORMATION OF NAVAL TRADITIONS IN MODERN RUSSIA

Abstract. Introduction. The article examines the process of modern Russia appropriating Ukrainian maritime history to construct a myth of itself as a naval power with ancient naval traditions and to legitimize territorial claims while simultaneously denying Ukrainian's right to distinct historical continuity and statehood. With the collapse of the Soviet Union (and before that, Russian Empire in 1917, which artificially created a common historical past, Russian historians felt the need to research their own history as a concept for the formation of the modern Russian state, separated from the other states that were previously part of the Empire. Facing difficulties in creating its own Russian historical myth attractive to the citizens and leadership of the Russian Federation, Russian historiography after 1991 demonstrates a tendency toward the systematic appropriation of the Ukrainian historical heritage. This trend is particularly evident in the context of forming naval traditions, which are in turn largely focused on heroic historical naval events. This practice is part of a broader information war, in which history is used as an instrument of ideological influence, both on its own citizens and the citizens of neighbouring states, as well as a justification for Russian aggression in the eyes of the civilized world. Russia, in forming its own naval traditions, not only actively uses the Ukrainian past to strengthen its own naval mythology but also ignores the distinctiveness and state-building heritage of Ukraine, thereby obstructing the formation of specifically Ukrainian naval traditions. **Purpose of the article.** The purpose of the study is to debunk the myth of Russia as a naval state and to expose the works of Russian researches that are aimed not at scientific reconstruction but at the mythologization of the past for the purpose of political mobilization and its using as a political tool. **The scientific novelty.** The process of the systemic appropriation of Ukrainian maritime heritage by Russian historiography, which served the function of ideologically substantiating expansion and undermining Ukraine's historical subjectivity, has been investigated stage-by-stage.

Conclusions. The investigated changes in the paradigm of Russian historiography have a clearly expressed ideological function. Firstly, they are aimed at creating an imperial myth that asserts the image of Russia as an eternal naval state, the successor to Kyivan Rus with deep naval traditions. Secondly this myth serves to justify aggressive policy - the legitimization of territorial claims, particularly concerning Crimea, and the denial of Ukrainian's right to separate historical continuity

and statehood. Thus, this is not an issue of academic disputes but a purposeful policy of historical appropriation. Russia uses the Ukrainian naval heritage – from the maritime power of Kyivan Rus to the heroic deeds of Cossack flotillas – as a tool of hybrid warfare, where hysteria transformed into a battlefield. Naval traditions have become a key element of imperial myth of Russia as a naval power. The debunking of the myth means a return to historical reality - to Moskovia, as a continental principality devoid of maritime identity. For Ukraine it's extremely important to restore the mindset of a maritime state, which historically was. This involves not only the return of forgotten pages of maritime history but also the active cultivation of new national naval traditions as a component of state continuity, security and identity.

Keywords: *naval traditions, historical myths, transformation of the paradigm of Russian historiography, appropriation of Ukrainian maritime heritage, legitimization of territorial claims, common history, Cossack maritime campaigns.*

Постановка проблеми. Предмет дослідження визначається змістом, характером та логікою подій у стосунках України та Російської Федерації (РФ) у контексті процесу формування власних історичних міфів після розпаду СРСР та набуття країнами суверенітету. З розпадом радянської імперії (а до цього – імперії Російської), зі штучно створеним спільним історичним минулим, у російських істориків виникла потреба дослідження власної історії як концепту формування сучасної російської держави, відокремленої від інших політичних об'єктів, які раніше входили до складу імперії. Маючи значні труднощі зі створенням власного історичного міфу, російська історіографія після 1991 р. демонструє стійку тенденцію до системного запозичення/привласнення української історичної спадщини. Особливо ця тенденція виявляється в контексті формування військово-морських традицій, які своєю чергою, зосереджені саме на героїчних подіях. У такий спосіб науковий пошук був замінений псевдонауковим сурогатом, по суті історичною пропагандою.

Така практика є частиною ширшої інформаційної війни, де історія використовується як інструмент ідеологічного впливу і на своїх, і на громадян сусідніх держав, і задля виправдання російської агресії в очах цивілізованого світу. Як зазначає В. В'ятрович, російська пропаганда активно використовує історичні наративи для легітимізації агресії та заперечення права України на власну історичну тяглість [1]. Вирішальне значення використання історичних міфів російською пропагандою як потужного складника інформаційної війни підтвердили вже події під час анексії Криму в 2014 р., коли понад 10 тисяч українських військових, зокрема й військових моряків, у Криму перейшли на бік Росії [2].

Росія, формуючи власні військово-морські традиції, не тільки активно використовує українське минуле для зміцнення власної міфології військово-морського флоту, але й ігнорує при цьому самотність і державницьку спадщину України, що стає на заваді формуванню військово-морських українських традицій. Водночас, саме «славні сторінки воєнної історії українського народу, вочевидь, мають об'єднувати націю на сьогоднішньому непростому етапі її існування, сприяти позбавленню комплексу меншовартості і визначити подальші, єдино правильні шляхи свого розвитку» [3, с. 5]. Це мотивує до науково обґрунтованих інтерпретацій не тільки значення національних військово-морських традицій як важливої складової бойової готовності війська, але й процесу їх формування. Завдання це комплексне й потребує глибокого аналітичного дослідження. У пропонованій розвідці розглянутий лише окремий її аспект – дослідження формування військово-морських традицій сучасної Росії за рахунок української історії від 1991 р. по теперішній час. Хоча, зважаючи, що новітня російська історія щільно прив'язана до радянської та імперської спадщини, хронологічні рамки виправдано дещо розширити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи ступінь наукового вивчення проблеми, важливо зазначити, що загальний процес запозичення української історії для формування російського історичного міфу представлений у численних публікаціях вітчизняних дослідників. Зокрема, привласнення української історичної спадщини досліджували С. Кульчицький [4], В. В'ятрович [5]. Історична апропріація військової історії України, підпорядкування її військово-морської спадщини та спроби перешкоджання у становленні національних військово-морських сил досліджувались М. Мамчаком [6] та М. Савченком [7]. Зміну парадигми у сучасних дослідженнях росіянами історії флоту та формування власних військово-морських традицій можемо простежити у публікаціях російських дослідників І. Капітанця [13], Е. Чухраєва [14], І. Хмельнова [14], А. Петрова [15] та ін.

Мета статті – проаналізувати процес привласнення української морської історії для формування військово-морських традицій Росії, з одночасним запереченням права України на створення національних військово-морських сил. Це сприятиме розвінчанню міфу про Росію як морську державу, деконструкції російських історичних наративів, спрямованих не на науковий пошук, а на міфологізацію минулого, з метою політичної мобілізації й обґрунтування експансіоністських дій, включно з військовою агресією.

Виклад основного матеріалу. Привласнення російськими істориками морської традиції України охоплюють часи від початку Русі – держави, що мала вихід до Чорного моря і здійснювала морські походи. Історично, фундаментальні засади зародження державності на теренах теперішньої України будувались навколо транзитних можливостей вільного пересування водними шляхами з Балтійського до Чорного (шлях «із варягів у греки») та Каспійського морів і навпаки. Ці можливості забезпечували як фінансово-економічний підйом шляхом торгівлі, так і воєнні переваги, внаслідок швидкого перекидання військ і логістики. Згідно думки М. Грушевського, «велике значіння для розвою Руської держави мало положення Києва над Дніпром, на великім торговім шляху, що вів із варягів у греки. Сею дорогою ішли товари з півночі на полудне, а разом ішли й воєнні сили. Руські князі, оперті на сей торговий шлях, могли вести свої походи на Візантію, як се зробив Олег у 907 р., а по нім Ігор у 941 р.» [8, с. 45]. Давньоруські дружини, що рухалися Дніпром і виходили в Чорне море, формували одну з перших морських традицій у Східній Європі [9, с. 87].

Саме ця спадщина – морські кампанії, бойове суднобудування, навігаційні знання – згодом була приписана Росією собі, коли вона почала формувати власну імперську ідентичність у XVIII ст. Попри те, що Київ був центром Русі, а південні руські землі мали прямий доступ до морів, Російська імперія нав'язала світові образ «Росії як спадкоємиці Київської Русі», витіснивши з цього наративу Україну. Московське царство у 1721 р. стало Російською імперією, запозичивши не тільки назву давньої Русі, але й поглинувши всі її історичні здобутки та традиції, зокрема морські. Позбувшись конкурента у трактуванні історії, російська історіографія в питаннях дослідження розвитку флоту відштовхувалася від реформ Петра I та створення регулярного військового флоту у 1696 р.

У військовій історіографії російських і радянських часів гору взяла російськоцентрична модель розвитку збройних сил, що вимагала підпорядковувати всі героїчні звершення українців справам розвитку і зміцнення імперії та її військової історії. По-суті це була історична колонізація військової історії України як такої, а стосовно морської історії вона замовчувалась особливо ретельно. Про окремий розвиток морської справи в Україні було заборонено й думати. Впродовж віків військовий флот на Чорному морі зображувався як створений талантом, розумом і силою виключно одного народу – російського, видатні морські десантні операції козацького флоту зображувалися як другорядна участь українців у боротьбі за вихід імперії до її споконвічних приморських земель під орудою талановитих російських воєначальників [7, с. 34–35]. У XX ст. Росія почала активно міфологізувати образ українського козацтва. Запорозькі козаки, які протягом століть були оборонцями української землі й символом волелюбства, у російській інтерпретації перетворюються на «захисників православної Русі», нерідко ототожнюючись із російськими військовими формуваннями. У церемоніях, піснях та фольклорі сучасної російської армії можна зустріти стилізовані згадки про козаків, що слугує інструментом пропаганди «єдиної історичної спадщини».

Не менш показовим є вибір історичних постатей, яких Росія намагається «переписати» під власну традицію. Наприклад, Петро Сагайдачний, знаний український гетьман і морський полководець, іноді згадується в російських джерелах як діяч, що боровся за «православну Русь», хоча його діяльність жодним чином не була скерована на зміцнення Московії. Так само і роль українців у морських походах Російської імперії або Радянського Союзу маргіналізується. Ще один яскравий приклад – Чорноморський флот. Заснований наприкінці XVIII ст., після захоплення Криму Російською імперією, він значною мірою формувався за участі українців, зокрема, колишніх козаків. Проте після розпаду Радянського Союзу й особливо після анексії Криму у 2014 р., Росія повністю привласнила історію флоту, представляючи його тільки як частину «великої російської військової слави». Роль українських моряків, командирів, інженерів – замовчується або спотворюється. Досить красномовним прикладом є й замовчування російськими істориками дій Балтійської козацької флотилії під командуванням полковника Костянтина Вовка, яка під час шведсько-польської війни розгромила шведську ескадру на рейді Пілау 31 серпня 1635 р. [10, с. 52–53]. Хоча бойовим діям саме на Балтійському морі військові історики Російської імперії, а потім Радянського Союзу приділяли досить багато уваги.

На початку 1990-х рр., коли перед російськими істориками постало завдання замінити історію СРСР новою концепцією національної історії, вони повернулися до історичної схеми М. Карамзіна і М. Погодіна, згідно з якою російська державна традиція безперервно розвивалася з IX ст., лише змінюючи столичні центри: Київ – Володимир-на-Клязьмі – Москва – Петербург. За дослідженням О. Щодри, у руслі нової дискусії про початки Руської держави, що розпочалася у 1990–2000-х рр., концепція «перенесення» столиць набула нового змісту. Російська концепція історії

Русі, створена у XIX ст., як і пізніша радянська, базувалася на версії двох первинних центрів – північного, новгородського та південного, київського, об'єднання яких у 882 р., після завоювання Олегом Києва, поклало почато Руській державі [11, с. 240–242].

Однак у питанні створення російського військового флоту нинішня російська історіографія залишається у дискурсі історіографії імперської та радянської. Певний час зберігалася радянська традиція, в якій 1696 р. – офіційна точка відліку історії флоту. У цей період Росія, зосереджена на розподілі спадку СРСР, зокрема Чорноморського флоту, не проводила активної ревізії історичних дат. Радянське видання «Боевая летопись русского флота» вказує: «1696 рік. Похід на Азов. Початок створення регулярного флоту Росії. Побудовані перші кораблі, закладено основи суднобудування» [12, с. 27]. Цю ж історичну концепцію продовжував радянський військово-морський діяч, 1-й заступник головнокомандувача ВМФ СРСР І. Капітанець: «Трьохсотрічна історія Російського флоту – це шлях становлення і розвитку військово-морської міцї держави, шлях героїзму, науково-технічного прогресу та стратегічних перемог, що визначили статус Росії як великої морської держави» [13, с. 5]. Е. Чухраєв та І. Хмельнов також вважають, що створення регулярного флоту в 1696 р. стало визначальним моментом в історії Росії, а «трьохсотріччя військово-морського флоту, відзначене у 1996 р., стало символом спадщини морської потуги, закладеної Петром Великим» [14, с. 12]. Натомість А. Петров навіть конкретизував місце появи флоту – «Воронеж – це колиска російського флоту», адже тут в 1696 р. «почалося будівництво перших кораблів, які визначили початок великої морської історії Росії» [15, с. 18].

Згідно з офіційними публікаціями, «російський імператорський флот – військово-морський флот Росії з 20 (30) жовтня 1696 р. ...Великий Петро по праву вважається засновником Російського флоту. Саме він дав початок створенню регулярного флоту Росії... Відліком у вітчизняній історіографії вважають рішення Боярської думи від 20 (30) жовтня 1696 р. “Морским судам быть”» [16]. Таке твердження прямо посиляється на рішення Боярської думи, яке традиційно вважалося офіційною датою створення регулярного флоту Росії, яке Петро І ініціював після Азовських походів, що стало початком імперської морської експансії. Ці джерела є показовим прикладом того, як у публічному просторі Росії (зокрема, у відкритих енциклопедичних джерелах) зберіглася класична версія заснування флоту – без спроб перенести початок створення російського флоту на більш ранні етапи. Така версія була зафіксована в енциклопедичних джерелах, навчальних посібниках, музейних експозиціях та військових церемоніях. Вона не включала жодних згадок про Київську Русь, козацтво чи новгородську морську активність як складові російської флотської традиції.

Більше того, від 1992 р. на державному рівні Указом президента РФ розпочалися приготування до відзначення у 1996 р. 300-річчя створення російського флоту [17]. Відповідно до Постанови Уряду РФ, мали бути проведені масові заходи, виставки, присвячені цій події [18], Урядом Москви затверджені плани щодо святкування [19]. Скульптор З. Церетелі в Москві спорудив пам'ятник «В ознаменування 300-річчя російського флоту». Однак із посиленням ідеологічного контролю у 2000-х рр. над історичною наукою та зростанням імперських амбіцій, російські історики та публіцисти почали активно шукати «глибші корені» флоту, звертаючи увагу на морську активність Московії у XVII ст. Зокрема, згадувалася Азовська флотилія 1630-х рр., яка будувалася для боротьби з Османською імперією. Також з'явилися згадки про морські походи донських козаків і новгородське суднобудування. Цей період позначений ревізією імперської спадщини та спробами створити безперервну історію флоту, що почалася задовго до Петра І.

В. Грибовський описує морські походи запорізьких козаків, коли вони, використовуючи легкі чайки, в XVII ст. неодноразово атакували турецькі порти, включно з Варною, Синопом і навіть передмістя Константинополя. Ці походи стали символом народної морської звияги, яка надихала майбутніх російських моряків [20, с. 41–42]. А. Богданов спробував інтегрувати запорозькі морські походи до ширшого військово-морського наративу, наголошуючи на їхній винятковості в історії. Козаки, не маючи регулярного флоту, зуміли створити ефективну систему рейдів, спроможних завдавати втрат Османській імперії, а їхні дії, буцімто, надихали російських адміралів ще у XVIII ст. [21, с. 63–64]. Втім помітно, що обидва автори уникають терміну «українські козаки», натомість використовують «запорозькі» або «південноруські». Козацькі походи трактуються як «етап» у формуванні російської флотської традиції, а не як самостійне явище. Морські рейди козаків – не прояв народної корпоративної ініціативи, а «прототип» майбутніх імперських дій, тоді як їхня боротьба проти Османської імперії подається як «передісторія» російської експансії. Ці автори не заперечують значення козацьких морських походів, навпаки, вони їх активно включають у власний наратив. Проте роблять це через призму російської державності, де козаки

– не носії окремої традиції, а «передісторія» імперського флоту. Такий підхід притлумлює українську суб'єктність і перетворює козацьку спадщину на російську.

З подальшим посиленням ідеологізації російського суспільства в 2005–2010 рр. послідовно відбувається інституціоналізація нової історичної міфології – в публікаціях, музейних експозиціях і військових церемоніях починають згадувати про «передісторію» флоту, яка, нібито, починається задовго до Петра І. Князівства давньої Русі в інтерпретації сучасних російських дослідників – це не тільки «перший етап російської державності», але й її «морські контакти з Візантією – початок зовнішньополітичної морської стратегії Росії» [22, с. 15–16]. У цей період нова історична концепція починає закріплюватися в офіційних виданнях, зокрема, в матеріалах ВМФ Росії. Особливу увагу приділяють Азовській флотилії 1630-х рр. як «перший досвід» російського флоту та козацьким морським походам.

Своєю чергою, це створювало ідеологічну основу для легітимації імперських претензій, зокрема щодо Чорного моря та Криму. Приміром, російській публіцист А. Широкоград, формуючи наратив про «історичну місію Росії на морі – від ушкуйників до Петра І», вдався до мовної трансформації, вживаючи терміни «флот», «морська стратегія», «державна ініціатива» для дій, що були радше спорадичними й автономними, говорячи, що козаки – це «російські морські рейдери». При цьому він ігнорує політичну суб'єктність Війська Запорозького, натомість робить акцент на «загальноросійському» характері боротьби з Османською імперією. На його думку, морські походи запорожців – це не просто зухвалість, це прояв російського духу на морі, а географія їхніх дій (Чорне море, Дунай, Крим) – «природна сфера інтересів Росії». Таким чином, він створює історичне підґрунтя для сучасної російської морської ідентичності, легітимізує претензії Росії на Чорноморський регіон, апелюючи до «глибинної історії» та водночас маргіналізуючи українську суб'єктність, адже козаки розглядаються не як окрема політична сила, а лише як «частина російського світу» [23, с. 112–114].

У 2010–2014 рр. російська історіографія вже повністю інтегрує українське морське минуле – козацькі чайки, морські походи запорожців – до так званої «спільної історії». Це збігається з просуванням ідеології «російського світу» та підготовкою до анексії Криму. В підручниках для російських шкіл 2013 р. авторства Н. Загладіна та Н. Симонії, запорозькі козаки подаються вже як частина «російського війська», без згадки про їхню політичну автономію чи українську ідентичність, водночас Крим означений як «спокоявлює російська земля, де сторіччями діяли російські вояки, включно із запорізькими козаками, які захищали православ'я та південні кордони Русі» [24, с. 27–28]. Таким чином, створювалося враження про «спільну історію», що легітимізує претензії на Крим. Історик А. Мартиросян прямо інтегрував козацькі дії в російську геополітичну традицію, ігноруючи їхню антипольську, антиросійську чи автономну мотивацію. Це – приклад ретроспективної апропріації, в якій «морські походи запорожців на Крим і Стамбул – це перші прояви великої російської геополітичної ініціативи на півдні» [25, с. 74–75]. Навіть запорізькі чайки подаються відтепер як «прообраз майбутніх російських десантних катерів, що діяли на користь захисту православного населення півдня» [26, с. 22–23].

Поряд із цим, були проведені наукові конференції, де закріплювалася інституціоналізація міфу про славне морське минуле Росії, стверджувалася легітимація геополітичних претензій, зокрема щодо Криму, який начебто став «невід'ємною частиною російської морської історії, починаючи з походів запорожців», козаки – вже частина «російського світу, що діяла як союзники російської справи», а не української політичної традиції, тоді як морське минуле України – «спільна спадщина, що належить Росії» [27, с. 45–47]. Саме цей наратив став частиною ширшої інформаційної кампанії, яка виправдовувала анексію Криму як «повернення історичної території».

Таким чином, у 2010–2014 рр. російська історіографія демонструвала системне привласнення української морської спадщини, що виконувала функцію ідеологічного обґрунтування експансії. Козацьке минуле, замість того щоб слугувати основою для української ідентичності, перетворювалося нею на елемент «російської історії», що підривало історичну суб'єктність України. Можна констатувати, що метою була не наукова реконструкція, а історична апропріація, що порушує принципи джерельної критики, проведення міфологізації минулого, з метою політичної мобілізації та застосування як інструменту геополітики, скерованому на виправдання майбутньої (на той час) агресії проти України.

Висновки. Після 1991 р. посилення міжнародної суб'єктності України стало викликом для РФ, яка в прагненні відновлення імперії вдалася до перевіреного інструменту – привласнення української історії, зокрема морської спадщини. У добу Російської імперії та СРСР українська

ідентичність була системно нівельована, що дозволяло інтегрувати історію підкорених народів у загальноімперський наратив без суттєвого опору. Традиційно російська історіографія формувала офіційну версію походження власного флоту від реформ Петра I, маргіналізуючи факти, що свідчили про давні українські морські практики. Проте, з 2000-х рр. у російському мнемонічному просторі почала формуватися нова парадигма, зорієнтована на перенесення початку історії флоту на більш ранні періоди – аж до часів ранньої Русі. Цей процес супроводжувався активним використанням української морської спадщини для конструювання вже російської військово-морської ідентичності. При цьому цілковито ігнорувалася самобутність українського мореплавства.

Досліджені трансформації парадигми російської історіографії мають чітко виражену ідеологічну функцію. По-перше, вони спрямовані на створення імперського міфу, що утверджує образ Росії, начебто, як споконвічної морської держави, спадкоємиці Київської Русі. По-друге, цей міф слугує виправданню агресивної політики – легітимізації територіальних претензій, зокрема щодо Криму, та запереченню права України на окрему історичну тяглість і державність. Причому йдеться не про академічні суперечки, а про цілеспрямовану політику історичного привласнення. РФ використовує українську військово-морську спадщину – від морської потуги Київської Русі до героїки козацьких флотилій – як інструмент гібридної війни, де історія перетворюється на поле бою.

Втім розвінчання міфу про Росію як морську державу означає повернення до історичної реальності – до Московії як континентального князівства, позбавленого морської ідентичності. Для України ж надзвичайно важливо відновлювати і послідовно стверджувати самосприйняття себе як морської країни, якою вона була історично. Це передбачає не лише повернення забутих сторінок морської історії, але й активне плекання нових національних військово-морських традицій як складової державної тяглості, безпеки та ідентичності.

Список літератури

1. В'ятрович закликав не вірити російській пропаганді. *Укрінформ*. 2017. 29 червня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2255980-vatrovic-zaklikav-ne-viriti-rosijskij-propagandi.html>.
2. Тенюх І. Понад 10 тисяч українських військових у Криму перейшли на бік Росії. *Радіо Свобода*. 2018. 15 лютого. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-tenyukh-ukrainian-military-crimea/29040993.html>.
3. Печенюк І., Соколюк С. Синьоводська битва та її місце у воєнній історії України. *Воєнна історія*. 2020. № 2. С. 5–17.
4. Кульчицький С. Україна між Росією і Заходом: історичні паралелі. Київ: Темпора, 2010. 368 с.
5. В'ятрович В. Історія з грифом «Секретно». Харків: Фоліо, 2017. 412 с.
6. Мамчак М. Україна: шлях до моря. Історія українського флоту. Львів: Кальварія, 2007. 352 с.
7. Савченко М. Анатомія неоголошеної війни. Київ: Українська перспектива, 1997. 280 с.
8. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1991. 704 с.
9. Ісаєвич Я. Історія української культури. Т. 1. Київ: Наукова думка, 2001. 848 с.
10. Мамчак М. Флотоводці України: історичні нариси, хронологія походів. Снятин: ПрутПринт, 2005. 396 с.
11. Щодра О. «Звідки пішла руська земля»: Історія проблеми та сучасні дискусії про походження Русі в російській історіографії. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 235–253.
12. Боевая летопись русского флота / под ред. Н. Новикова. Москва: Воениздат, 1948. 592 с.
13. Капитанец І. Итоги и уроки трехсотлетней истории российского флота. Москва: Андреевский флаг, 1996. 352 с.
14. Чухраєв Е., Хмельнов І. Петр Великий и Военно-Морской Флот России. Москва: Военно-морской исторический центр, 2022. 416 с.
15. Петров А. Российского флота начало. 300 лет, 1696–1996. Воронеж: Литфонд России, 1996. 224 с.
16. Морским судам быть: военно-морской флот был создан 325 лет назад. *Российская газета*. 2021. 30 октября. № 43.
17. Указ Президента РФ от 26.06.1992 № 710 «О подготовке и проведении 300-летия Российского Флота». *Официальный интернет-портал правовой информации*. URL: <http://pravo.gov.ru>.
18. Постановление Правительства РФ от 11.03.1996 №/ 268 «О мероприятиях, проводимых в связи с празднованием 300-летия Российского флота». *Официальный интернет-портал правовой информации*. URL: <http://pravo.gov.ru>.
19. Постановление Правительства Москвы от 01.08.1995 № 654 «Об утверждении плана основных мероприятий по подготовке и проведению празднования 300-летия Российского флота». *Официальный интернет-портал правовой информации*. URL: <http://pravo.gov.ru>.
20. Грибовский В. История Российского флота. Москва: АСТ, 2003. 608 с.
21. Богданов А. Военно-морская история России. Санкт-Петербург: Полигон, 2004. 448 с.
22. Княжества древней Руси в интерпретации современных российских источников. *Морской сборник*. 2005. № 4. С. 15–16.
23. Широкопад А. История российского флота до Петра I. Москва: Вече, 2006. 448 с.
24. Загладин Н., Симония Н. История России и мира в XX – начале XXI века: учебник для 11 класса. Москва: Русское слово, 2013. 512 с.
25. Мартиросян А. 22 июня. История предательства. Москва: Эксмо, 2012. 640 с.
26. Запорожские морские походы в российской историографии. *Военно-исторический журнал*. 2014. № 3. С. 22–23.
27. Крым как неотъемлемая часть российской морской истории. *Крым в истории России: сборник статей*. Севастополь: СевНТУ, 2013. С. 45–47.

References

1. Viatrovych, V. (2017, June 29). Viatrovych urged not to believe Russian propaganda. *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2255980-vatrovic-zaklikav-ne-viriti-rosijskij-propagandi.html> [in Ukrainian].
2. Teniukh, I. (2018, February 15). Over 10,000 Ukrainian servicemen in Crimea switched to Russia. Radio Svoboda. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-teniukh-ukrainian-military-crimea/29040993.html> [in Ukrainian].
3. Pecheniuk, I., Sokoliuk, S. (2020). The Battle of Syniovod and its place in the military history of Ukraine. *Voenna istoriia [Military history]*, 2(134), 5–17 [in Ukrainian].
4. Kulchytskyi, S. (2010). Ukraine between Russia and the West: Historical parallels. Kyiv [in Ukrainian].
5. Vyatrovych, V. (2017). History under the stamp “Secret”. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Mamchak, M. (2007). Ukraine: The path to the sea. History of the Ukrainian fleet. Lviv [in Ukrainian].
7. Savchenko, M. (2015). Anatomy of an undeclared war. Kyiv [in Ukrainian].
8. Hrushevsky, M. (1991). History of Ukraine-Rus'. Vol. 1. Kyiv [in Ukrainian].
9. Isaievych, Ya. (2001). Istoriiia ukrains'koi kultury. Vol. 1. Kyiv [in Ukrainian].
10. Mamchak, M. (2005). Ukrainian naval commanders: Historical essays, chronology of campaigns. Sniatyn [in Ukrainian].
11. Shchodra, O. (2002). Where did the Rus' land come from. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna [Bulletin of Lviv University. Historical Series], Special issue*, 235–253 [in Ukrainian].
12. Novikov, N. (Ed.). (1948). Combat chronicle of the Russian fleet. Moscow [in Russian].
13. Kapitanets, I. (1996). Results and lessons of the three-hundred-year history of the Russian fleet. Moscow [in Russian].
14. Chukhraev, E., Khmel'nov, I. (2022). Peter the Great and the Russian Navy. Moscow [in Russian].
15. Petrov, A. (1996). The beginning of the Russian fleet. 300 years, 1696–1996. Voronezh [in Russian].
16. Sea vessels will be: the navy was created 325 years ago (2021). *Rossiyskaya Gazeta [Russian newspaper]*, 43 [in Russian].
17. Decree of the President of the Russian Federation. On the preparation and celebration of the 300th anniversary of the Russian Fleet (1992). President of the Russian Federation (Decree No.710, June 26). Retrieved from: <http://pravo.gov.ru> [in Russian].
18. Resolution of the Government of the Russian Federation. On events related to the celebration of the 300th anniversary of the Russian Fleet (1996). Government of the Russian Federation (Decree No./ 268, March 11). Retrieved from: <http://pravo.gov.ru> [in Russian].
19. Resolution of the Moscow Government. On the plan of events for the 300th anniversary of the Russian Fleet (1995). Moscow Government (Decree No./ 654, August 1). Retrieved from: <http://pravo.gov.ru> [in Russian].
20. Gribovsky, V. (2003). History of the Russian fleet. Moscow [in Russian].
21. Bogdanov, A. (2004). Naval history of Russia. St. Petersburg [in Russian].
22. Naval Digest. (2005). Principalities of Ancient Rus' in the interpretation of modern Russian sources. *Morskoy Sbornik [Marine collection]*, 4, 22–24 [in Russian].
23. Shirokorad, A. (2006). History of the Russian fleet before Peter I. Moscow [in Russian].
24. Zagladin, N., Simonia, N. (2013). History of Russia and the world in the 20th – early 21st century: Textbook for grade 11. Moscow [in Russian].
25. Martirosyan, A. (2012). June 22. History of betrayal. Moscow [in Russian].
26. Zaporizhian naval campaigns in Russian historiography. (2014). *Voенно-istoricheskiy zhurnal [Military History Journal]*, 3, 30–32 [in Russian].
27. Crimea as an integral part of Russian maritime history (2013). *Crimea in the history of Russia*, 55–58. Sevastopol [in Russian].

(Надійшла до редакції / Received: 15.05.2026; Схвалено до друку / Accepted: 21.05.2026; Публікація / Published: 29.05.2026)